

अकबरे खुर्सानी खेती प्रविधि

परिचय:

अकबरे खुर्सानी (*Capsicum annuum L.*) लाई नेपालका विभिन्न स्थानहरूमा विभिन्न नामहरूबाट जस्तै डल्ले, राँगे, ज्यानमारा आदी भनेर चिनिन्छ । खुर्सानीमा हुने पिरो पना क्याप्सासिन (Capsaicin) भन्ने रसायनका कारण हुन्छ । सामान्य खुर्सानीमा क्याप्सासिनको मात्रा ०.३६ देखी ०.५ प्रतिशत सम्म हुन्छ भने अकबरेमा लगभग एक प्रतिशत हुन्छ । अकबरे खुर्सानीमा क्याप्सासिनको मात्रा बढी भए पनि यसको असर खाने समयमा मुखमा मात्र पिरो हुने र शरिरलाई नोक्सान नगर्ने हुन्छ । गाँउघरका मानिसहरूमा यो जातको खुर्सानी नियन्त्रित मात्रामा नियमित सेवन गर्नाले ग्यास्ट्रिकको समस्या ठीक हुन्छ भन्ने धारणा रहेको पाइन्छ तर खास कारण र प्रभावका बारेमा बैज्ञानिक खोज अहिलेसम्म भएको पाइँदैन । जाडो बढी हुने स्थानमा यसको सेवनले शरिरको तापक्रम बढ्न गई जाडोबाट बचाँउदछ भन्ने बिश्वास पनि रहेको पाइन्छ ।

Image by Flickr user Judith (CC BY-NC 2.0)

ज्ञान प्राविधिक सांक्षिप्त

हावापनी:

अकबरे खुर्सानीको खेती तराई देखी मध्य पहाड सम्म सफलतापूर्वक गर्न सकिन्छ । तर तराईमा लगाएको बालीले फल दिए पनि पहाडी इलाकामा खेती गरीएको खुर्सानीमा जस्तो पिरोपना र वासना हुँदैन । पहाडको खोच तथा बेसिमा लगाएको बालीले पनि ८०० देखी १३०० मिटरको उच्चाइमा फलेको खुर्सानीको जस्तो वासना दिदैन त्यसैले यसको खेती गर्दा ८०० देखी १३०० मिटर उच्चाइ भएको स्थान उपयुक्त हुन्छ ।

माटो:

यो प्राय सबै किसिमको माटोमा खेती गर्न सकिन्छ तर पनि मलिलो दोमट माटो पिएच मान ६.५ देखी ७.० भएको माटो उपयुक्त हुन्छ ।

जातहरू:

यसको सिफारीस भएका कुनै जात छैन तर आकारका आधारमा दुई जातहरू हुन्छन् ।

१. ठूलो गोलो आकार भएको
२. सानो तथा टुप्पा तिर चुच्चो परेको

ठूलो गोलो आकारको खुर्सानीले बढी उच्चाई भएको स्थानमा राम्रो उत्पादन दिन्छ ।

बाली लगाउने समय:

अकबरे खुर्सानीको बीउ फाल्गुण १५ देखी चैत्र १५ सम्म ब्याडमा बीउ राखेर ३० देखी ४० दिनको बिरुवा भए पछि मुख्य खेतमा सार्न सकिन्छ । मनसुनी वर्षा ढीलाहुने स्थानमा यो अवधीमा वर्षा हुने समयलाई ख्याल गरी केही पछि पनि सार्न सकिन्छ ।

बीउ दर:

यसको बीउ २५ देखी ३० ग्राम प्रति रोपनी आवश्यक पर्दछ ।

लगाउने दूरी:

सामान्य रूपमा ७५ सेमी हार देखी हार र ६० सेमी बोट देखी बोटको फरकमा लगाउनु पर्दछ तर खुट्टी बाली लिने भएमा बिरुवा सार्ने दूरी बढाई १०० सेमी हार देखी हार र ७५ सेमी बोट देखी बोटको दूरी राख्नु आवश्यक हुन्छ ।

सांक्षिप्त प्राविधिक ज्ञान

मलखाद:

अकबरे खुर्सानी प्राय गोबर मलकै भरमा खेती गरेको पाइन्छ । किसानहरूले ८ देखी १० केजी कुहिएको गोबर वा कम्पोष्ट मल प्रति खाडल लगाएर त्यसमा तयार पारेको खुर्सानीको बिरुवा सारिन्छ । आज भोली ब्यबसायीक रुपमा खेतीगर्ने किसानहरूले प्रति रोपनी ६ केजी डिएपी ८ केजी युरीया र ३ केजी पोटास मल र एक-एक केजी बोरेक्स र जिंक पनि दिने गरेको पाइन्छ । कतिपय कृषकहरूले युरीयाको सट्टा गहुँत पानी घोलेर दिने गरेको पाइन्छ जसको कारण खुर्सानीमा पिरोपना र वासना पनि बढी हुने कृषकहरूको अनुभव छ ।

गोडमेल:

झारपात रहित सफा खेती गर्नु आवश्यक हुन्छ । झारपात संगै रोग र कीराको प्रकोप पनि बढ्दछ । आवश्यकता अनुसार १५-२० दिनको फरकमा हल्का गोडमेल गरी अनाआवश्यक झारपात हटाउनु पर्दछ ।

सिंचाई:

यो सामान्यरुपमा वर्षाको पानीको भरमा खेतीगर्ने गरिन्छ । सिंचाई गर्ने सुबिधा भएमा खुट्टी वा ठुटी बालीलाई फाल्गुनको सुरुमा बिरुवाको फेदमा कम्पोष्ट मल दिएर हल्का सिंचाई दिनसके छिटो उत्पादन लिन सकिन्छ ।

बिरुवाको ब्यवस्थापन:

खुट्टी वा ठुटी बाली लिने हो भने कार्तिक महिनामा सुसुप्त अवस्था जान लागेको बिरुवाको १.५ फिट जमिन भन्दा माथी बाट काटेर हटाउने र सुकेको खर वा परालले छोपेर राख्ने र फाल्गुन महिना लाग्ने बित्तीके खर वा पराल हटाएर मलजल गर्नु पर्दछ । फलको गरणस्तर राम्रो होस भनेर कम खेतीगर्ने कृषकहरूले माच बनाएर खुर्सानीको बिरुवालाई माचमा फैलन दिने गरेको पनि पाइन्छ ।

रोगहरू:

सामान्य खुर्सानीमा लाग्ने रोग जस्तै(बिरुवा ओइलाउने, गुजमुजे, फल सडने र झर्ने कात्रे ,पातको थोप्ले रोगहरूको प्रकोप हुन्छ ।

कीराहरू:

सुलसुले, थ्रिप्स, फलको गबारो, खुम्मे, फेद कटुवा, धमिरा, रातो कमिला लाही र हरियो फडके कीराहरूको प्रकोप देखिन्छ ।

सांक्षिप्त प्राविधिक ज्ञान

बाली लिने समय:

चैत्र बैषाखमा लगाएको बिरुवाबाट असार साउन देखी पिरो खुसानी उत्पादन लिन सकिन्छ । गाढा हरियो रंगको फल फिका हरियोमा परिणत हुन थाले पछि खुसानी टिप्ने बेला भएको जान्न सकिन्छ तर पहलो वा रातो रंगमा परिणत भएको फल टिप्नु राम्रो हुन्छ । राम्रोसंग छिपिएको खुसानीको राम्रो बजार मूल्य हुनका साथै भण्डारण अवधी पनि तुलनात्मक रूपमा बढी हुन्छ ।

उत्पादन:

६०० देखी ८०० केजी ताजा खुसानी प्रति रोपनी उत्पादन हुन्छ ।

अकबरे खुसानी खेती प्रविधि

धर्म प्रशाद पाण्डे र राकेश खडका (प्राक्टिकल एक्शन नेपाल)

प्राक्टिकल एक्शन नेपालका लागि प्रकाशित पौष २६, २०७४

प्राक्टिकल एक्शन एक अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्था हो । यो संस्था “सानो नै सुन्दर हुन्छ” भन्ने विश्व प्रसिद्ध पुस्तकका लेखक इएफ सुमाकरद्वारा सन् १९६६ मा स्थापना भएको हो । संयुक्त अधिराज्य बेलायतमा प्रधान कार्यालय रहेको यो संस्था विभिन्न प्रकारको सस्तो, सुलभ र ठाउँ सुहाउँदो प्रविधिहरूको विकास तथा हस्तान्तरण गरी विकासोन्मुख मुलुकका गरिब जनताको जीवन स्तर सुधार्न कटिबद्ध छ । यसले कम आय भएका ग्रामीण जनसमुदायको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याई जीविकोपार्जनमा मद्दत पुरयाउने काम गर्दै आइरहेको छ ।

प्राक्टिकल एक्शन नेपाल

पानीपोखरी, लाजिम्पाट, काठमाण्डौ

फोन नं.: ९७७ १ ४४२३६३९ र ४४२३६४०

फ्याक्स नं.: ९७७ १ ४४२३६३२

ईमेल: infoserv@practicalaction.org.uk

वेभ: - <https://practicalaction.org/nepal>

<https://answers.practicalaction.org/>

यो प्रकाशन जेड जुरिक फाउण्डेशन कम्पनीको सहयोगमा प्रकाशित भएको हो । यसमा प्रकाशित सामग्रीहरूले जुरिक फाउण्डेशनको विचारलाई प्रतिबिम्बित गर्दैन ।

ज्ञान प्राविधिक सांक्षिप्त